

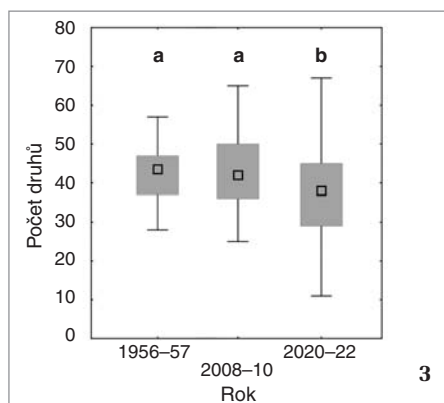
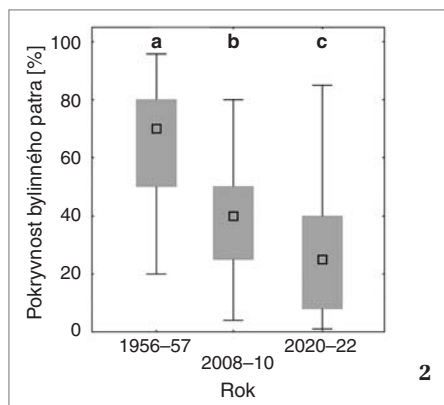
Ovce v lese? Úvaha nad pastvou hospodářských a divokých zvířat v lesních porostech

Leckterého čtenáře článku Podarí se zvrátit devastaci chráněného Karlického údolí v Českém krasu? na str. 66–68 této Živy možná napadlo, zda není rozpor v tom, co přírodovědci a ochránáři chtějí. Na jedné straně se volá po znovuzavádění způsobů hospodaření, jako je obnova nízkého a středního lesa nebo lesní pastva hospodářských zvířat, které zajistí prosvětlení porostů lesů nížin a pahorkatin a podpoří skomírající cennou biotu. Na straně druhé se burcuje proti vysokým stavům spárkaté zvěře, která okusem ničí, na co přijde. Pokud se k okusu přidá plošné rytí divokých prasat, je zkáza dokonána. Proto jsme byli redakcí Živy vyzváni k doplňující úvaze na toto téma.

Odpověď není jednoduchá. Nelze říci, že jakákoli divoká zvěř škodí, nebo naopak, že pastva muflonů je identická s pastvou hospodářských zvířat. Vždy záleží na okolnostech. Z vlastní zkušenosti dobře víme, že některé vzácné, citlivé druhy rostlin za své dlouhodobé přežívání na lokalitách vděčí právě pastvě divoké zvěře, která tak nahrazuje desítky let chybějící pastvu hospodářských zvířat. Příkladem ze světlých lesů Českého krasu budiž krátkověký hořec brvitý (*Gentianopsis ciliata*), závislý na narušování půdního povrchu. Jiným příkladem je reliktní stepní hlaváček jarní (*Adonis vernalis*), přežívající v Českém krasu na otevřených plochách lesostepí, jejichž mozaika je do značné míry udržována kopytníky. Podstatná je míra narušení. Stejně tak známe mnoho míst, kde vliv přemnožené zvěře vede k zásadnímu zhoršení přírodního prostředí. V Karlickém údolí je okus natolik silný, že vegetace nedokáže regenerovat, dochází k velkoplošnému narušení půdního povrchu a erozi. Jiným územím, kde k popsanému dochází na ještě větší ploše, je Milovický les na Pálavě, o němž je rovněž pojednáno v tomto čísle Živy (str. 101–104).

Otázku lze nahlížet z hlediska základních typů zvířat: původních megaherbivorů, domestikovaných zvířat a současné divoče žijící zvěře, k níž však patří i invazní druhy jako jelen sika nebo muflon. Je nutné zdůraznit, že každý druh herbivorů má jinou etologii, jiný charakter pohybu po lokalitě a jiné potravní preference.

O dopadech pastvy megaherbivorů v prehistorii, přes velkou popularitu tématu, toho moc konkrétního nevíme. U nás však máme moderní analogie z několika lokalit, kde byli experimentálně vypuštěni: zejména ve středočeských Milovicích, Ralsku a Podýjí (viz např. Živa 2020, 5 a 6). Z těchto míst získáváme spoustu poznatků. Důležité je, že divocí megaherbivoři – zubří, pratuři a divocí koně – a jejich moderní potomci mají podstatně odlišný vliv na ekosystémy a jejich strukturu než jiná, drobnější zvířata. Při pastvě bývají megaherbivoři méně selektivní (s výjimkou losa evropského, specializovaného na konzumaci letorostů dřevin), lépe potlačují domi-

nanty s vyšším podílem vlákniny (trávy) a důležité je, vzhledem k jejich mohutnosti, narušování povrchu půdy.

O lesní pastvě hospodářských zvířat máme z území České republiky informace od středověku, přičemž četnost archivních údajů narůstá s časem. Analýza písemných archivních dat z Moravy ukázala, že na polovině obecních katastrů, napříč celou Moravou, se v 19. století v lese páslo, ačkoli lesní pastva byla tehdy už delší dobu omezována. Podle druhu domácích zvířat a způsobu organizace známe několik typů

1 Mufloni se hojně vyskytují i v Kunratickém lese v Praze. Pro pacienty a personál přílehlé nemocnice jsou vítanou atrakcí, zdevastovali však lesní podrost okolní rezervace. Zbytkový výskyt chráněných rostlin musel být oplocen. Foto J. Rom

2 Pokryvnost bylinného patra v přírodní rezervaci Karlické údolí ve třech sledovaných obdobích (blíže v článku na str. 66–68). Pokles za poslední interval byl podstatně výraznější, kdybychom nezapočítávali invazní netýkavku malokvětou (*Impatiens parviflora*), která v řadě ploch nyní tvoří dominantu podrostu. K nárůstu došlo na několika plochách, které se dnes nacházejí v pasekovém stadiu.

3 Počet druhů cévnatých rostlin ve fytoecologických snímcích (200 m²) v daných obdobích. Zahrnutý jsou i dřeviny stromového a keřového patra. Podle dat autorů článku na str. 66–68 a D. Blažkové. Orig. P. Karlík (obr. 2 a 3)

pastvy. Byla to záležitost vysoce variabilní v čase a prostoru. Jinak fungovala na velkých panských majetcích (např. fenomén vrchnostenských ovčínů), jinak obecní pastva a jinak individuální pastva malých hospodářů. Lesní pastva ale musela být silně regulována, nešlo jen tak mít v lese volně se pasoucí kopytníky. Stádo bylo řízeno pastevcem a pastva tak byla rovnoměrná. Jestli a jak moc se páslo v Karlickém údolí, zatím nevíme, v Českém krasu však lesní pastva probíhala. Archivní údaje dokládají její kulminaci ke konci 18. století. Řadu dokladů máme také z přílehlých částí středních Čech. Zmínky o pastevectví (nejen v lese) spíše etnografického rázu jsou roztroušeny v obecních kronikách a starých regionálních monografiích. Z ucelenějších zdrojů pak jmenujme především články Stanislava Kofroně ze Sedlčanska a zejména práci o pastýřském vytrubování na severním úpatí Brd od Josefa Svejkovského (2007).

Obecně platilo, že na noc se zvířata vracela do stájí. Často se zahánělo i na pole – kvůli dojení. Defekace se omezovala do značné míry na stáje nebo ohrady, trus představoval cenné hnojivo. Výsledkem bylo dlouhodobé odebírání živin v lese a na pastvinách, jejich hromadění v sídlech a přesun na pole. To je zcela zásadní rozdíl oproti dnešní realitě: mufloni se napasou na poli a defekují v lese. Divoce žijící zvěř má možnost se zdržovat na svých oblíbených místech. Mufloni obvykle vyhledávají horní hrany jižních svahů, kde tráví většinu dne. Místa jsou zpravidla hůře přístupná pro lidi, a zvířata zde proto mají klid. Probíhá tu tedy vyměšování a akumulace živin. Půdní povrch je narušen a bylinná vegetace takřka odstraněna – projevuje se silný sešlap a mufloni si také vyhrabávají v zemi lože. Z hlediska biodiverzity ale právě zde bývají ta nejzajímavější a nejcennější místa, která jsou tak ničena. Jiné by to však bylo v případě výskytu přirozených predátorů. Zvěř by musela být obezřetnější a více v pohybu.

Z uvedených úvah je patrné, že současný kontext lesní pastvy se od toho historického (a prehistorického) zásadně liší, což by mělo být zohledňováno při řešení dnešních problémů souvisejících s přezvěřením.

Použitá literatura uvedena na webu Živy.